

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Η ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥΣ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

170 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Επιμέλεια
Κλ. Σ. Κουτσούκης - Κ. Αρώνη - Τσίχλη

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΣ

Ιωάννης Δ. Υφαντόπουλος

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΡΟΥΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1801 - 1825

Η Ηλεκτρονική επεξεργασία έγινε από το
ΖΑΧΑΡΙΑ ΖΗΝΕΛΗ - Θεολόγο τ. Δ/ντή Γυμνασίου
ΜΑΡΤΙΟΣ 2018

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΚΠΕ

ΑΘΗΝΑ 1995

Ιωάννης Δ. Υφαντόπουλος

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΡΟΥΣΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1801 - 1825

(α) Οι σχέσεις της με τους προκρίτους της επαρχίας του Καρπενησιού και β) Η συμβολή της στη διαμόρφωση της τοπικής πολιτικής οργάνωσης (δημογεροντίας) κατά το χρονικό διάστημα 1818 - 1825).

Η Ευρυτανία κατά τις παραμονές της Επανάστασής του 1821, σύμφωνα με πληροφορίες που μας παρέχει ο Γάλλος Rouquerville στο έργο του Voyage de la Grece (Paris 1826, IV, σ. 17, κ. εξ.), υπαγόταν στη διοικητική περιφέρεια των Τρικάλων και ήταν χωρισμένη σε δύο επαρχίες, στην επαρχία των Αγράφων και στην επαρχία του Καρπενησιού.¹

Την επαρχία των Αγράφων αποτελούσαν: 1ο) Τα χωριά των Θεσσαλικών Αγράφων και 2ο) τα χωριά των ευρυτανικών Αγράφων. Αντίστοιχα, τα χωριά της επαρχίας του Καρπενησιού διακρίνονταν: 1ο) σε Βλαχοχώρια, 2ο) σε Πολιτοχώρια, 3ο) στα χωριά του Σοβολάκου (= Ψηλόβραχου) και 4ο) στα χωριά του Απόκουρου, που και αυτά στα χρόνια του Αλή-πασά υπάγονταν στην επαρχία του Καρπενησιού.

Τα χωριά των ευρυτανικών Αγράφων τα κατοικούσαν 1874 οικογένειες, ενώ τα χωριά της επαρχίας του Καρπενησιού τα κατοικούσαν 3.222 οικογένειες, στις οποίες πρέπει να προστεθούν και 500 τούρκικες, που ήταν εγκατεστημένες στο Καρπενήσι κατά την προεπαναστατική περίοδο. Το σύνολο λοιπόν του χριστιανικού πληθυσμού, που κατοικούσε τον ευρυτανικό χώρο κατά τη χρονική περίοδο αυτή, υπολογίζεται περίπου σε 14-20 χιλιάδες, αν κάθε οικογένεια την υπολογίσουμε να αποτελείται από 3-5 άτομα.

Σχετικά με την εκκλησιαστική οργάνωση της Ευρυτανίας αναφέρουμε ότι η περιοχή αυτή αποτελούσε ιδιαίτερη επισκοπή, την επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων, που είχε ως έδρα του επισκόπου της το Καρπενήσι και υπαγόταν διοικητικά στη Μητρόπολη της Λάρισας.

Κατά την ίδια περίοδο στον ευρυτανικό χώρο, δύο ήταν τα πιο αξιόλογα μοναστήρια, το μοναστήρι του Προυσού και το μοναστήρι της Τατάρνας.²

Επειδή όμως τα χρονικά όρια μιας εισήγησης είναι στενά και καθορισμένα και δε μας παρέχουν τη δυνατότητα για εκτενέστερες αναφορές, θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας ειδικά στις σχέσεις του μοναστηριού του Προυσού με τους προκρίτους της επαρχίας του Καρπενησιού και στο ρόλο που έπαιξε το μοναστήρι αυτό στη διαμόρφωση της τοπικής πολιτικής οργάνωσης (= δημογεροντίας) κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, καθώς και κατά τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης του 1821.

Κύριες πηγές, απ' τις οποίες αντλήσαμε πληροφορίες και στηριχτήκαμε για την εισήγησή μας αυτή είναι - εκτός από τα έντυπα - τα χειρόγραφα της μοναστηριακής βιβλιοθήκης του Προυσού και ιδιαίτερα οι χειρόγραφοι κώδικες με αριθμό 3, 31 και 42, όπως οι κώδικες αυτοί αριθμήθηκαν και ο κατάλογός τους δημοσιεύθηκε από τον αείμνηστο πανεπιστημιακό καθηγητή Σπ. Λάμπρου στο

περιοδικό **ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ** Αθήνα 1913, τόμος 1ος σ. 289-321.

Κρίνουμε όμως σκόπιμο και απαραίτητο να αναφέρουμε ότι η προσφορά και η δράση του μοναστηριού του Προυσού ταυτίζεται με τη ζωή και τη δράση της σημαντικότερης πνευματικής και αγωνιστικής φυσιογνωμίας που ανέδειξε ποτέ το μοναστήρι αυτό και η περιοχή του.

Αυτός είναι ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ ο ΚΑΣΤΑΝΟΦΥΛΛΗΣ (1775 - 183(4) ή (5),³ χάρη στον οποίο το μοναστήρι έγινε σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο, καθώς και εστία υποστήριξης και βοήθειας του εθνικού μας αγώνα του 1821.

Γεννημένος «εν τη γειτονευούση (προς το μοναστήρι Προυσού) πενιχρά κώμη Καστανία (του τ. δήμου Αρακύνθίων)» ο ΚΥΡΙΛΛΟΣ «κατά το έτος αψοε' (1775)» όπως ο ίδιος σημειώνει στην αυτοβιογραφία του, υπήρξε - κατά το χαρακτηρισμό του αείμνηστου κριτικού της Νεοελληνικής μας Λογοτεχνίας Ανδρέα Καραντώνη - «από τους λίγους εκείνους που είχαν βαθειά και ανιδιοτελή μοναστική συνείδηση και αναδείχτηκε σε αληθινό «μυστικό» του χριστιανισμού.⁴

Χάρη στα όσα έγραψε και άφησε ο Κύριλλος στη βιβλιοθήκη της Ι. Μονής του Προυσού είμαστε σε θέση να καθορίσουμε σήμερα ποιος ήταν ο ρόλος του μοναστηριού αυτού και ποιά η προσφορά του στην επαρχία του Καρπενησιού ειδικά και στη Δυτική Στερεά Ελλάδα γενικότερα κατά τη χρονική περίοδο 1801 - 1825.

Προτιμήσαμε να ορίσουμε το 1801 ως χρονική αφετηρία της αναφοράς μας καθαρά για πρακτικούς λόγους, αφού το 1801 είναι το πρώτο έτος του 19ου αιώνα και η αρχή μιας περιόδου που χαρακτηρίζεται ως η τελευταία εικοσαετία της Τουρκοκρατίας στην περιοχή της Ευρυτανίας. Ουσιαστικά όμως θα αναφερθούμε στη δεκαετία 1814 - 1824.

Το 1801 ο Κύριλλος ήρθε - για μικρό χρονικό διάστημα - από το Αγ. Όρος στα μέρη που γεννήθηκε και στην πρώτη του μετάνοια, το μοναστήρι του Προυσού «*χάριν θεραπείας του καρκινικού πάθους. οπού τον ηκολούθησε εις τον αριστερόν πόδα*». Κατά το σύντομο αυτό ταξίδι του δόθηκε η ευκαιρία να ανανεώσει τις φιλικές του σχέσεις και με τους προκρίτους της επαρχίας του Καρπενησιού, που του ήταν ήδη γνώριμοι και πριν από το 1796, οπότε ο Κύριλλος, διψώντας για μόρφωση και για πνευματικές κατακτήσεις, αναχώρησε από τον Προυσό για το Αγ. Όρος.

Εκεί ο Κύριλλος για μια πενταετία (1796-1801) μαθήτευσε κοντά σε άνδρες «*επί σοφία, παιδεία και αγιότητι διακρινομένους*». Η πρώτη αυτή μαθητεία του έπαιξε καθοριστικό ρόλο, ώστε και η δωδεκαετία (1801 - 1813), που την ακολούθησε, να αποβούν γι' αυτόν περιοδοι που συνέβαλαν αποφασιστικά στην πνευματική του συγκρότηση και ολοκλήρωση.

Τη δεύτερη αυτή περίοδο (1801 - 1813) ο Κύριλλος γίνεται - για 7 χρόνια - υποτακτικός του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη «*καλλιγραφία χρώμενος, όθεν και των αυτού πονημάτων τα πλείονα ιδίαις χερσίν καλλιέγραψεν*». Ολοκληρώνει τη μουσική του παιδεία, γίνεται για μια 3ετία πνευματικός πατέρας (=γέροντας) του νεομάρτυρα Αγ. Γερασίμου του Μεγαλοχωρίτη⁵ και αναλαμβάνει την

εκπόνηση της Ιεράς Διηγήσεως που περιλαμβάνει την ιστορία, τις ιερές ακολουθίες και τα μέχρι τότε γνωστά θαύματα της Παναγίας της Προυσιώτισσας.

Αν η περίοδος (1801 - 1813) είναι για τον Κύριλλο περίοδος προόδου πνευματικής και μοναστικής ολοκλήρωσης, η ίδια περίοδος για το Μοναστήρι του Προυσού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περίοδος πτώσης, ηθικής παρακμής και περίοδος μετάβασης «από το κακό στο χειρότερο».

Η πνευματική, ηθική και υλική αυτή εξαθλίωση, που γνώρισε η Ι.Μ. Προυσού κατά το διάστημα 1801 - 1813, δεν ήταν δυνατό να μην προβληματίσει ουσιαστικά τους προεστούς και τους δημογέροντες της επαρχίας του Καρπενησιού, οι οποίοι αναζήτησαν και τρόπους ουσιαστικής αντιμετώπισης και θεραπείας του κακού αυτού, εκτιμώντας προφανώς τον καθοριστικό - από κάθε άποψη - ρόλο που διαδραμάτιζε για όλη την επαρχία το ιερό καταγώγιο της Παναγίας της Προυσιώτισσας.

Έτσι, όπως οι ίδιοι οι πρόκριτοι σημειώνουν στο γράμμα τους που ακολουθεί, «συνδιασκεψάμενοι και προς ουκ ολίγους απιδόντες», στήριξαν τις ελπίδες τους στον Κύριλλο, η φήμη του οποίου είχε ξεπεράσει τον Αγιώνυμο Άθωνα, όπουμόναζε, καθώς και τα όρια της επαρχίας του Καρπενησιού, απ' την οποία καταγόταν.

Γι αυτό και τον παρακάλεσαν να έλθει από το Αγ. Όρος στον Προυσό, για να είναι «κανών και πρόσταγμα και ικανόν υπόδειγμα της απαιτουμένης των μοναχών καλής πολιτείας».

(Παρατίθεται η επιστολή της πρόσκλησης του Κυρίλλου απ' τους προεστούς και δημογέροντες της επαρχίας του Καρπενησιού για να έλθει ο Κύριλλος στο μοναστήρι του Προυσού 31ος χειρόγραφος κώδικας 29α - 30β).

«Ίσον του Αγίου Λιτζάς και Προεστών του Καρπενησιού.

»Πανοσιώτατε παπά κυρ Κύριλλε. εγώ μεν εύχομαι τη οσιότητί σου παρά Θεού, υγιείαν, ειρήνην και όσα σωτήρια, ημείς δε μετά της προσηκούσης αιδοός και εύλαβείας ασπαζόμεθα την Ιεράν σου δεξιάν:-

»Μετά την ακριβή έρευναν της ευκταίας υμών αγαθής υγιείας σου, δηλοποιούμεν τη οσιότητί σου, ότι επειδή η Σεβασμία Μονή του Προυσού, εν η ανετράφης και τας αρχάς έλαβες της μοναχικής ζωής, ευρίσκεται σήμερον εστερημένη οδηγού και προστάτου, και των άλλων μεν πάντων σχεδόν, εξαιρέτως δε της μοναδικής πολιτείας και τάξεως, και διά τούτο τα νυν κινδυνεύει τα έσχατα, ημείς συνδιασκεψάμενοι και προς ουκ ολίγοις απιδόντες, επ' ουδένα άλλον εστηρίχθη ημών η καρδιά, ει μη προς την σην οσιότητα, ίνα οικτείρας την νυν ούσαν ουχί καλήν κατάστασιν της θρειψαμένης σε ταύτης Ιεράς Μονής, άμα τω λαβείν το υμέτερον οδού αφάμενος έλθης εν τάχει και ελθών αν δεν θέλεις την ηγουμενίαν, ίνα ης μόνον και μόνον κανών και ικανόν υπόδειγμα της απαιτουμένης καλής των μοναχών πολιτείας, εις ό έργον θέλεις έχει πάντως ημάς πάντας συνεργούς τε και συναντιλήπτορας και τον σον Γεράσιμον, χρησταίς επικαθήμεθα ταις ελπίσιν, ότι δεν θέλει απορριφθή ημών η αξίωσις, διά τούτο στέλλομέν σοι διά του Παρθενίου και εκατόν πενήκοντα γρόσια, ίνα έχης εις τας καθ' οδόν δαπάνας σου. Περιμένομέ σε λοιπόν όσον τάχος και πάλιν αξι-

οὐμέν σε, ἵνα μη αποστρέψῃς το πρόσωπόν σου ἀφ' ἡμῶν των ὄντων σων και λεγομένων και υπογραφομένων

(αωιγ' Ιουνίου κγ') Σῶος σος Λιτζάς και Αγράφων Δοσίθεος και εν Χριστῷ ευχέτης και αγαπητός.

Αναγνώστης Καραγιάννης, Ιωάννης Τζιάτζος, Αναγνώστης Ευσταθόπουλος Λιθαρά, Δημήτριος Κολοκιθόπουλος, Γεώργιος Χατζόπουλος, Ζαχαρίας Μπλατζή.

Καγὼ ο εν Χριστῷ αγαπητός σος αδελφός παπὰ Πέτρος ἀπὸ βάθους ψυχῆς ασπαζόμενος την Ιερὰν σου κορυφὴν ασμενέστατὰ σε προσαγορεύω. Ελαβον το σεβάσμιόν σου και επειδὴ περιμένω την εις τα ὠδὲ σου αἰσίαν ἀφίξιν, περιττόν ἐκρίνα το να τη ἀποκριθῶ. Ὅθεν δέομαι, ἵνα μη εις κρίμα μου γένηται η τοιαύτη σιγή.

Καγὼ ο Χριστός αὐτῆς αδελφός και δούλος Αναγνώστης Ιατρός πανευλαβῶς προσκυνῶ την Ιερὰν της δεξιὰν και παρακαλοῦμεν εκ ψυχῆς και καρδίας, οπού να εισακουσθῇ η δέησις ἡμῶν, και να καταδεχθῇ την αἴτησίν μας προς ωφέλειαν των αδελφών.

Η επιγραφή:

Τω πανοσιωτάτῳ εν Ιερομονάχοις κυρίῳ Κυρίλλῳ τῳ εν Χριστῷ ἡμῶν αγαπητῷ και περιποθήτῳ. Ευχετικῶς εις το 'Αγιον Ὅρος».-

Γνωρίζοντας ο Κύριλλος - ἀπὸ πληροφορίες - τα συμβαίνοντα στον Προυσό και την επαρχία του Καρπενησιού καταρχὴν τους ἀπάντησε αρνητικὰ, γιατί, διακρινόμενος για τη βαθύτατη ταπείνωσή του και για την ασκητικὴ ζωὴ του, πίστευε ὅτι δεν θα μπορούσε να σταθεῖ ἀντάξιος στην κρισιμότητα των περιστάσεων και στην εμπιστοσύνη, με την οποία ο ἐπίσκοπος Λιτζάς και Αγράφων Δοσίθεος Παναγιωτίδης (1793 - 1842) ἀπὸ τους Σοφάδες της Καρδίτσας και οι ἄλλοι πρόκριτοι της επαρχίας του Καρπενησιού τον περιέβαλαν.

(Ακολουθεῖ η ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ του Κυρίλλου προς τους προκρίτους και τους δημογέροντες της επαρχίας του Καρπενησιού. 31ος χειρόγραφος κώδικας 30β - 32α).

«Τον μεν Πανιερώτατον και σεβασμιωτάτόν μου ἅγιον Δεσπότην δουλικῶς προσκυνῶ. πανευλαβῶς κατασπαζόμενος τους Ιερούς αὐτοῦ πόδας.

Ευλαβῶς τε και ασμένως ἔλαβον παρὰ του Παρθενίου το παρ' ὑμῶν ἀποσταλέν. ἀξιωθείς των πανιέρων ευχῶν του Σεβασμιωτάτου μου Δεσπότη και των υμετέρων εν Χριστῷ ἀδελφικῶν ασπασμών. Εχάρην δε πλέον διὰ τον εν αὐτῷ θεοφιλή σας σκοπόν και περί τα καλὰ ζήλον και σας ἐπήνεσα εις τούτο και ἐμακάρισα. Πῶς γαρ οὐκ ἄξιον ἐπαίνου το να ζητήτε οδηγούς και κανόνες εις τα τοιαῦτα: πλην ἐπρεπε ἀπὸ απλανεῖς οδηγούς να ζητήτε τα τοιαῦτα οὐχί δε και ἀπὸ ἐμέ τον ἀνάξιον οπού εις ἐτι ἐμαυτόν οὐκ ὠφέλησα οὐδέ ἐκανόνισα. πολλῶ μάλλον να οδηγήσω ἄλλους; και χωρὶς του λέγειν τα κατὰ μέρος ἐγὼ γνωρίζω τον Κύριλλον και οὐδεὶς ἄλλος «οὐδεὶς γαρ οἶδε τα του ἐτέρου ει μη το Πνεῦμα το ἐνοικούν εν αὐτῷ». Λοιπὸν γνωρίζων την ἀναξιότητά μου παρακαλῶ ἔχετέ με παρητημένον και ας ἔχω συγγνώμην οπού δεν εἶμαι ικανός να πληρώσω την αἴτησίν σας. Αν δέ ποτε ἡμπορέσω να λάβω την ἄδειαν ἐρχομαι μόνον

ως φίλος οσον να σας ειδω και αύθις να επανακόμψω. Όθεν αμεριμνήσατε εις τούτο. μη ρύσης άλλης ελπίδος. έξω από προς καιρόν τινα άφίξιν μου. και τούτο αν τύχη. Αγαπώ όμως να ήμαι πάντοτε υπό την σκέπην και εύνοιαν είτε παρών, είτε απών του τε Πανιερωτάτου μοι Δεσπότης και των ευγενεστάτων υποκειμένων σας. Ταύτα και μένω πάντων υμών δούλος ταπεινός και ελάχιστος.

Κύριλλος.

Το μεν παναιδεσιμώτατον και Σοφολογιώτατον άγιον Διδάσκαλον παπά κυρ Πέτρον ταπεινώς κατασπαζόμενος προσκυνώ. Τον δε εξοχώτατον κυρ Αναγνώστη Ιατρόν ολοψύχως εν Κυρίω κατασπαζόμενος, ωσαύτως και άπαντας τους γνωστούς και φίλους.

Η επιγραφή:

Τω πανιερωτάτῳ. ελλογιμωτάτῳ και Σεβασμιωτάτῳ αγίῳ Λιτζάς και Αγράφων κω κω Δοσιθέῳ, συν ταις ευγενεστάταις Προεστῳσι και δημογέρουσι Προσκυνητῳς

Εις Καρπενήσιον».

Πάντως οι δύο αυτές επιστολές, που στάλθηκαν απ' τους προκρίτους στον Κύριλλο και απ' αυτόν - ως απάντηση - στους προκρίτους είναι για τον ιστορικό πολύτιμη πηγή, γιατί σ' αυτές αναφέρονται ονομαστικά οι πρόκριτοι του Καρπενησιού στα 1813 και χωρίς καμμία αμφιβολία αποδειχνεται το ενδιαφέρον τους για την περιοχή τους και ιδιαίτερα για την Ι.Μ. Προυσού.

Το ενδιαφέρον αυτό προβάλλεται και από τις «ομολογίες» = αφιερώσεις κτημάτων από πιστούς στο μοναστήρι Προυσούδ για ψυχική τους ωφέλεια και για αιώνια ανάμνηση και μνημόνευση από τους πατέρες του μοναστηριού κατά τη διάρκεια των ιεροτελεστιών, όταν θα εύχονται «υπέρ των ζώντων και των τεθνεώτων».

Αν κρίνουμε απ' όσα αναγράφονται στον 42ο χειρόγραφο κώδικα. σχετικά με αφιερώσεις ακίνητης - κυρίως - περιουσίας στην Ι.Μ. Προυσού από το 1748, που έχουμε την πρώτη ομολογία, μέχρι και το 1813, που γράφηκαν οι επιστολές που παραθέτουμε, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι για την Ευρυτανία και για ολόκληρη την Αιτωλία το μοναστήρι του Προυσού λογαριάζεται ως το σπουδαιότερο θρησκευτικό κέντρο και προσκύνημα της περιοχής.

Τελικά οι συχνές παρακλήσεις του επισκόπου Δοσιθέου και των προκρίτων, καθώς και η μεγάλη επιμονή τους, μετέπεισαν τον Κύριλλο, ο οποίος στις αρχές του 1814 ήρθε από το Άγ. Όρος στον Προυσό και ανέλαβε πνευματικούς αγώνες για να εξυψώσει την Ι. Μονή και όλη την επαρχία του Καρπενησιού.

Στην αρχή ο Κύριλλος αποποιήθηκε να γίνει ηγούμενος, παρόλο που συνεχώς δεχόταν πιέσεις για κάτι τέτοιο.

Με νέο γράμμα τους - αχρονολόγητο - πάλι οι ίδιοι πρόκριτοι (όλοι Καρπενησιώτες) Γιάννος Τζάτζος, Αναγνώστης Ευσταθόπουλος, Ζαχαρίας Μπλατζής, Δημήτριος Κολοκυθόπουλος και Γεώργιος Χατζόπουλος (χωρίς τον επίσκοπο Δοσίθεο και τον Αναγνώστη Καραγιάννη αυτή τη φορά) απευθύνονται στον Κύριλλο και του λένε:

«Όμως η πανοσιότης σου, καθώς σου εγράψαμεν όλοι και ήλθες εις το μοναστήρι και δεν έγινες παρήκοος, πάλιν σε παρακαλούμεν και τώρα, οπού να μας ακούσεις εις το βάρος, οπού σοι δίδομεν και να σταθής αυτού εις όλα τα εκκλησιαστικά, οπού από τον λόγον σου κανέναν από τους πατέρας να μην ευγαίνει. Ομοίως και εις τα πολιτικά να προστάξεις και να διορίζεις, καθώς έρχεται η χρεία του μοναστηριού και ως συμφέρει».

(31ος χειρόγραφος κώδικας σ. 34β - 36α).

Η έκδοση στην Τεργέστη στα 1815 της Ιεράς Διηγήσεως πρέπει να χαρακτηρισθεί ως έργο αποφασιστικής σημασίας και είναι έργο - σταθμός για την ιστορία της Ι.Μ. Προυσού.

Τόσο η συγγραφή, όσο και η έκδοση του έργου αυτού ανήκουν αποκλειστικά στον Κύριλλο, ο οποίος φρόντισε να πάρει και σχετική έγκριση - για την έκδοση - από τον πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε', για να προσδώσει έτσι στο έργο αυτό μεγαλύτερο κύρος.

Κρίνουμε επίσης σκόπιμο να αναφέρουμε ότι ο Κύριλλος και ο πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' είχαν συνδεθεί με φιλία κατά τον καιρό που ο Γρηγόριος βρέθηκε εξόριστος από τους Τούρκους στο Αγ. Όρος (1798 - 1806 και 1808 - 1818).

Η διάδοση και κυκλοφορία - κυρίως ανά τη Δυτική Στερεά Ελλάδα - της Ιεράς Διηγήσεως επαύξησε τη φήμη και το κύρος του μοναστηριού του Προυσού και τόνωσε το θρησκευτικό αίσθημα των κληρικών και των λαϊκών της περιοχής.

Επίσης η έξωση των γυναικών από το μοναστήρι (1η Μαρτίου 1815), η δημιουργία - πάλι από τον Κύριλλο - σπουδαίας μοναστηριακής βιβλιοθήκης στα 1817, η ανάκομιδή και μεταφορά από το Αγρίνιο (Βραχώρι τότε) στο μοναστήρι των αγίων λειψάνων του νεομάρτυρα Ιωάννη του εξ Αγαρνών (Είχε βέβαια προηγηθεί στα 1815 το ταξίδι του Κυρίλλου στην Κων/πολη για να μεταφέρει τα οστά του νεομάρτυρα υποτακτικού του Αγ. Γερασίμου του Μεγαλοχωρίτη στην Ι.Μ. Προυσού και στη γενέτειρα του νεομάρτυρα το Μεγάλο Χωριό) και προπαντός η ίδρυση της Σχολής των Ελληνικών Γραμμάτων στο μοναστήρι του Προυσού⁷ στα 1820 - που και αυτό είναι έργο του Κυρίλλου - όλα τα όσα προαναφέραμε ήταν έργα μεγίστης σπουδαιότητας και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο, ώστε η Ι.Μ. Προυσού να αποφύγει τον αφανισμό, στον οποίο μέρα με τη μέρα βιάδιζε πριν από τον ερχομό του Κυρίλλου στις αρχές του 1814.

Έτσι βρέθηκε στη θέση να πρωταγωνιστήσει στη Δυτική Στερεά Ελλάδα, όταν άρχισε η επανάσταση του 1821.

Όλοι γνωρίζουμε ότι στα χαλεπά χρόνια της Τουρκοκρατίας βασικό έργο των προκρίτων και των δημογερόντων ήταν η μέριμνά τους για την παιδεία του υπόδουλου Γένους.

Στο β' μισό του ΙΗ' αιώνα - χάρη στις περιοδείες και τα κηρύγματα του εθνομάρτυρα και ισαποστόλου Κοσμά του Αιτωλού (1714 - 1779)⁸ - το ενδιαφέρον των προεστώτων για τα σχολεία και τα γράμματα ενισχύθηκε, γιατί κάτι τέτοιο ήταν - τον καιρό εκείνο - επιτακτική ανάγκη, προκειμένου το υπόδουλο Γένος να μάθει και να συνειδητοποιήσει «τί έχασε, τί είχε και τί του έπρεπε».

Σκόπιμο όμως είναι να κάνουμε μια αναφορά και στην εκπαιδευτική κατά-

σταση, που επικρατούσε στην επαρχία του Καρπενησιού, κατά τη χρονική περίοδο, στην οποία αναφερόμαστε.

Η περίφημη Σχολή του Καρπενησιού, που ίδρυσε ο μεγάλος δάσκαλος του Γένους, ο όσιος Ευγένιος Παννούλης ο Αιτωλός στα 1645 περίπου.9 μετά το θάνατο στις αρχές του 1819 στο Καρπενήσι του τελευταίου αξιόλογου σχολάρχη της παπα-Πέτρου οικονόμου του Ιθακήσιου, οδηγήθηκε σε παρακμή.

Αξίζει βέβαια να αναφέρουμε όσα έγραψε γι' αυτόν το σχολάρχη ο αείμνηστος Π.Ι. Βασιλείου, ο σπουδαιότερος και αξιολογότερος - μέχρι σήμερα - μελετητής της ιστορίας της Ευρυτανίας στο μνημειώδες έργο του **Η Επισκοπή Λιτζάς και Αγράφων επί Τουρκοκρατίας**, (Αθήνα 1960), σελ. 192.

«Στις 5.1.1819 ο παπα-Πέτρος αυτός πέθανε αρρωστημένος και πάμφτωχος, εγκαταλειμμένος δε εντελώς από την πόλη (δηλ. το Καρπενήσι), για τη μόρφωση των παιδιών της οποίας τριάντα ολόκληρα χρόνια (1784 - 1814) ευσυνείδητης παιδευτικής εργασίας διέθεσε».

Η στάση αυτή των Καρπενησιωτών προκρίτων και όλης της πόλης του Καρπενησιού απέναντι σε άνθρωπο που στάθηκε ο πνευματικός τους πατέρας και ο δάσκαλος που τους οδήγησε στη γνώση, όχι μόνο λύπησε βαθύτατα τον Κύριλλο, που ήταν επιστήθιος φίλος του, αλλά τον οδήγησε προφανώς στο να πάρει την αμετάκλητη απόφαση, να καταστήσει δηλαδή το μοναστήρι του Προυσού αξιόλογο εκπαιδευτικό κέντρο και πνευματικό φάρο για όλη την επαρχία.

Έτσι φρόντισε - σε συνεργασία με τους προκρίτους του Προυσού και της γενέτειράς του Καστανιάς - να δημιουργηθεί μια άλλη τοπική πολιτική οργάνωση που την αποτέλεσαν: Από πλευράς του μοναστηριού ο Ηγούμενος του 1820 Γεράσιμος, ο ίδιος ο Κύριλλος ο Καστανοφύλλης και κάποιος ιερομόναχος Γαβριήλ. Από τον Προυσό συμμετείχαν στην οργάνωση αυτή οι Ιωάννης Οικονόμου και Γεώργιος Δημητρίου, ανειπτός του ηγουμένου και δωρητή της Σχολής Γερασίμου. Τέλος την Καστανιά την αντιπροσώπευαν οι: α) Δημήτριος Ταραμπίκος, β) Δημήτριος Δημόπουλος και γ) κάποιος με το όνομα Νταλακωστογιάννης.¹⁰

Στα 1820 ο Κύριλλος ταξίδεψε και πάλι στην Κων/πολη για να εγκρίνει ο φίλος του πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε' την ίδρυση της Σχολής με έκδοση σχετικού πατριαρχικού σιγγιλλίου, πράγμα που έγινε τον Ιούλιο του 1820.

Το ταξίδι αυτό του Κυρίλλου στην Κων/πολη και η επικοινωνία του με τον πατριάρχη προδίκασαν και την περαιτέρω στάση του Κυρίλλου.

Έτσι, προφανώς με προτροπή και παράκληση του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε', επιστρέφοντας στον Προυσό ο Κύριλλος αναλαμβάνει την ηγουμενία, που επί τόσα χρόνια, είχε αποποιηθεί.

Στο ταξίδι του αυτό - ή το πιο πιθανό στο ταξίδι του στα 1815 - φαίνεται ότι μυήθηκε ο Κύριλλος στη Φιλική Εταιρεία.

Πάντως στα 1821 ηγούμενος Προυσού ήταν ο Κύριλλος. Υπάρχουν γι' αυτό σαφείς γραπτές μαρτυρίες, η πιο σπουδαία απ' τις οποίες είναι το δηλωτικό γράμμα, με το οποίο εξουσιοδοτήθηκε ο επίσκοπος Λιτζάς και Αγράφων Δοσίθεος Παναγιωτίδης να συμμετάσχει ως αντιπρόσωπος της επαρχίας του Καρπε-

νησιού στην Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου.

Το γράμμα αυτό γράφηκε στο Μεγάλο Χωριό στις 13 Δεκεμβρίου του 1821 και με αριθμό 26240 βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη στο αρχείο των Αγωνιστών. Το αξιοπρόσεκτο στο πληρεξούσιο αυτό γράμμα είναι ότι έχουμε μεγαλύτερη αντιπροσώπευση όλης της επαρχίας του Καρπενησιού. Στα από προηγούμενες αναφορές μας γνωστά μας ονόματα των προκρίτων της επαρχίας έχουν προστεθεί τώρα: α) το όνομα του ηγούμενου του Προυσού Κυρίλλου του Καστανοφύλλη, ως επικεφαλής της τοπικής πολιτικής οργάνωσης (δημογεροντίας), πρώτο στη σειρά μετά την υπογραφή και σφραγίδα του οπλαρχηγού Παννάκη Γιολδάση, β) το όνομα του παπα-Νικόλα Τρανοχωρίτη (από το Μ. Χωριό δηλαδή), γ) το όνομα του Κων/νου Γουβέλη, δ) το όνομα του Δημήτρη Τρανοχωρίτη, ε) το όνομα του Αναγνώστη Παπανικόλα από Δομνίστα, στ) τα ονόματα των Γεωργίου και Δημητρίου Γουβέλη από Μουζήλου και ζ) το όνομα κάποιου Αναγνώστη από το Κρίκελλο.¹¹

Το ότι η αντιπροσώπευση της Ι.Μ. Προυσού αναγράφεται πρώτη σε ένα δηλωτικό γράμμα (επίσημο έγγραφο) αποδεικνύει το κύρος του μοναστηριού και το ρόλο που αυτό έπαιζε σε όλη την επαρχία του Καρπενησιού.

Έχουμε επίσης και άλλη γραπτή μαρτυρία του Κυρίλλου (στον 31ο χειρόγραφο κώδικα) που φανερώνει: 1ο) Τη μεγάλη προθυμία του μοναστηριού να ανταποκρίνεται άμεσα στα καλέσματα για πολιτικές συνελεύσεις σε διάφορα μέρη της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας και 2ο) Πόσο μεγάλο ενδιαφέρον έδειχνε το μοναστήρι αυτό για την αίσια έκβαση του ιερού αγώνα του 1821.

«Τα δε πρακτικά της εν Μεσολογγίω κοινής συνελεύσεως - αναφέρεται στη μαρτυρία αυτή - μένουσιν έως άρτι άδηλα εις ημάς. Φαίνεται όμως ότι κεκόπακε μικρόν το ύδωρ του κατακλυσμού· και τούτο δήλον γίνεται ως ότι οι παρ' ημών αποσταλλέντες δύο κόρακες ουκ ανέκαμψαν εισέτι προς ημάς».

(31ος χειρόγραφος κώδικας, σ. 76β).

Αλλά και η επιλογή και από τον ίδιο τον στρατάρχη της Ρούμελης Γεώργιο Καραϊσκάκη - ύστερα από σύμφωνη γνώμη των προκρίτων της περιοχής και των υπευθύνων πολιτικών παραγόντων της Δυτικής Στερεάς - να νοσηλευθεί στα 1823 στο μοναστήρι του Προυσού φανερώνει όχι μόνο την ασφάλεια που παρείχε ο χώρος του μοναστηριού για κάτι τέτοιο, αλλά και τη γενικότερη εκτίμηση που του είχαν όλοι οι κάτοικοι της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας, που θεωρούσαν το μοναστήρι «ως χώρον οικείον».

Η άποψή μας αυτή ενισχύεται και από μια άλλη επιστολή που σώζεται στη βιβλιοθήκη - μουσείο του μοναστηριού και πολλές φορές μέχρι σήμερα έχει δει το φως της δημοσιότητας.

Την επιστολή αυτή έστειλε ο φρούραρχος του Μεσολογγιού Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος προς τον ηγούμενο Προυσού (τον Κύριλλο τον Καστανοφύλλη). Ζητώντας του τη βοήθεια του μοναστηριού για να οχυρωθεί η Αποκλείστρα της Καστανιάς.¹²

«Αριθ. 1073

Προς τον πανοσιώτατον Ηγούμενον του Μοναστηρίου Προυσού.

Συντροφεύεται Διαταγή, διά της οποίας διορίζεται η οχύρωση της Αποκλείστρας. ο κύριος Λέλης στέλλεται να επιστατήση. παρακαλείσθε να συνεργήσετε εις ό.τι δυνατόν για την ογλήγωρον τελείωσιν του έργου. Αν χρειασθή ο κύριος Λέλης ένα άνθρωπόν μας και κανένα ζών δώσατέ του διά να ευκολύνι την υπόθεσιν και έρρωσθε.

Μεσολόγγιον 19 Μαΐου 1826

Αλ. Μαυροκορδάτος»

Το έργο της πρόσθετης οχύρωσης της Αποκλείστρας ολοκληρώθηκε σχεδόν σε δύο μήνες και στοίχισε 3.468,10 γρόσια που εισέπραξε ο Γεώργιος Λέλης από τη Διοίκηση της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος - στο Μεσολόγγι - στις 3 Ιανουαρίου του 1825.

Από τον Ιούλιο του 1824 πολλοί κάτοικοι της επαρχίας του Καρπενησιού κλείστηκαν - για ασφάλεια - στην Αποκλείστρα, όπου συγκεντρώθηκαν και πολλοί άλλοι από το Απόκουρο (= ορεινή Τριχωνίδα), από τα Κράβαρα (= ορεινή Ναυπακτία) και από το Μεσολόγγι ακόμη.

Η φρούρηση της Αποκλείστρας ανατέθηκε στον οπλαρχηγό Δημήτριο Γουβέλη, από τον Προυσό, και σε 75 άνδρες.

Σε γραπτή μαρτυρία του τον Απρίλιο του 1826 ο Καρπενησιώτης Γεώργιος Δημητριάδης, που πήγε στο Ναύπλιο να ζητήσει πολεμοφόδια για την Αποκλείστρα, σημειώνει:

«Αυτή (δηλ. η Αποκλείστρα) τον περασμένο χρόνο (1825) έσωσε πάνω από δεκαπέντε χιλιάδες ψυχές και φέτος (1826) θα ωφελησει πιο πολύ, γιατί είναι τόσο πλατύχωρη, έχει νερό και φυλάγεται με εκατό καλούς άντρες, φτάνει όμως να έχη τα αναγκαία της».

Σε όλες τις περιπτώσεις αποκλεισμού - για ασφάλεια - των κατοίκων της επαρχίας του Καρπενησιού και των χωριών της Δυτικής Στερεάς γενικότερα η διατροφή των εγκλειστών ανέλαβε κυρίως το μοναστήρι του Προυσού, η προσφορά του οποίου στην επανάσταση του 1821 χαρακτηρίζεται ως πολύπλευρη και ανεκτίμητη.

Στην προσφορά αυτή πρωτοστάτησε ο Κύριλλος ο Καστανοφύλλης, πνευματικός στην αρχή και ηγούμενος κατόπιν (1821 - 1824) της Ι.Μ. Προυσού, ο οποίος στις αρχές του 1825 εγκατέλειψε τον Προυσό και επανήλθε στο Άγ. Όρος. απογοητευμένος και πικραμένος, γιατί «οι πλησίον του ομόσχημοι αδελφοί του ήγγισαν εξ εναντίας Κυρίλλου, ώστε καθ' εκάστην ελάλησαν ματαιότητα και εμελέτησαν δολιότητας και ανταπέδωσαν προς αυτόν κακά αντί αγαθών, διότι εμίσησαν παιδείαν και εξέβαλον τους λόγους αυτού εις τα οπίσω, ώστε πάντες οι διαλογισμοί αυτών (ήσαν) εις κακόν. Οι δε της κοσμικής τάξεως αδελφοί έμειναν οι αυτοί εν έαρι και χειμώνι».

Με την αναχώρηση του Κυρίλλου για το Άγ. Όρος στα 1825 περιορίσθηκε σημαντικά και η προσφορά του μοναστηριού.

Η Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων που ίδρυσε στο μοναστήρι ο Κύριλλος στα 1820 φαίνεται πως λειτούργησε μέχρι το 1825 που βρίσκουμε αποδείξεις

καταβολής μισθού σε δάσκαλο. Επίσης και οι γραπτές μαρτυρίες για την μετά το 1825 δράση της Ι.Μ. Προυσού είναι σχεδόν ανύπαρκτες.

Όμως δεν είναι δυνατόν με μια εισήγηση να εξαντλήσει κανένας ένα θέμα, για το οποίο απαιτείται και περαιτέρω έρευνα και πολύς διαθέσιμος χρόνος.

Πρόθεσή μου ήταν να παρουσιάσω - με συντομία - τις σχέσεις του μοναστηριού του Προυσού με τους προκρίτους της επαρχίας του Καρπενησιού, καθώς επίσης και το ρόλο που έπαιξε το μοναστήρι αυτό στη θιαμόρφωση της τοπικής πολιτικής οργάνωσης (δημογεροντίας) κατά το χρονικό διάστημα 1818 - 1825.

Θα επιθυμούσα να ολοκληρώσω την εισήγησή μου με την παράκληση να τύχω συγγνώμης εκ μέρους σας, αν σας κούρασα με όσα σας ανέφερα. Επιθυμώ επίσης και μια ευχή συγχρόνως να εκφράσω:

Στα πλαίσια των έργων υποδομής και ανάπτυξης που γίνονται στην Ευρυτανία σήμερα, 13 όσο ποτέ άλλοτε, να ενταχθούν και δύο έργα μεγάλης πολιτιστικής σημασίας για την περιοχή μας ειδικότερα και για όλη τη Δυτική Στερεά Ελλάδα γενικότερα.

1ο) Να αναληφθεί άμεση πρωτοβουλία για τη διατήρηση του οικήματος 14 που στεγάσθηκε η Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων στο μοναστήρι του Προυσού 1820 - 1825, γιατί μέρα με τη μέρα το κτίριο αυτό καταρρέει, εγκαταλειμμένο στον χρόνο τα χτυπήματα και στη δική μας αδιαφορία και 2ο) Να ανοιχτεί αγροτικός δρόμος για την ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΡΑ της Καστανιάς (1 χιλιόμετρο περίπου), ώστε να γίνει το μέρος αυτό ιστορικό προσκύνημα που θα τονώσει τις ιστορικές μας μνήμες και θα δημιουργεί υψηλό εθνικό φρόνημα στους επισκέπτες σε καιρούς που ως έθνος και λαός χρειαζόμαστε κάτι τέτοιο. Έτσι τα ελάχιστα ερείπια που απέμειναν εκεί απ' την εκκλησία της Αγ. Παρασκευής, απ' το φρούριο (= φράγμα για τους ντόπιους), απ' το μαγαζί και από κάποια καλύβια θα φανερώνουν τι σημαίνει πάθος για Ελευθερία και τι σημαίνει ευρυτανική πολιτιστική ιδιαιτερότητα και λεβεντιά.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. Ενδεικτικά Π.Ι. Βασιλείου: *Η Επιτροπή Λιτζάς και Αγράφων επί Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1960, σ. 37-43 και Μάρκου Α. Γκιόλια: *Συμβολή στην ιστορία του κοινωνικού και πολιτισμικού χώρου της Ευρυτανίας και των Αγράφων κατά την Τουρκοκρατία*, Αθήνα 1986, σ. 11, 44 - 46.

2. Βλ. Λάμπρου Καρασμάνη: *Ιστορικά Ευρυτανικά Σελίδες*, Λαμία 1931, Γεωργίου Νταβαρίνου και Ανδρέα Τσιαπέρα: *Ιστορία Ιεράς Μονής Προυσιωτίσσης*, Αθήνα 1957, Π.Ι. Βασιλείου: *Το μοναστήρι της Τατάρνας Ευρυτανίας*, Αθήνα 1970.

3. Για τη ζωή και τη δράση του λόγιου Ευρυτάνα ιερομονάχου ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΚΑΣΤΑΝΟΦΥΛΛΗ βλ. Αρχιμ. Δοσιθέου Προυσιώτου: *Κύριλλος ο Καστανοφύλλης*, Αθήνα 1965 και Ιω. Δ. Υφαντόπουλου: *Αι εκκλησίαι της Καστανέας Ευρυτανίας και ο Καστανοφύλλης Κύριλλος*, Αθήνα 1966.

4. Ανδρέα Καραντώνη: *Νέες εκδόσεις (Εθνικό Ιδρυμα Ραδιοφωνίας) κριτική στο προαναφερόμενο βιβλίο μου: Αι εκκλησίαι της Καστανέας Ευρυτανίας...* Αθήνα 1966, 16 Ιουνίου, ώρα 17.45' (Ε.Ι.Ρ.).

5. Βλ. Κων.νου Δ. Βαστάκη: *Ευρυτανικόν Λεινωμάριον*, Αθήνα 1978, σ. 154 - 155 και 256α - 257α.

6. Γεωργίου Κόλια και Παν. Φ. Χριστόπουλου: **Το Κτηματολόγιον της Μονής Προυσού Ευρυτανίας** (Έκδοση του Εθνικού και Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών), Αθήνα 1970.
7. Ιω. Δ. Υφαντόπουλου: «Η εν Προυσώ Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων» Εφημερίδα **ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ**, Αθήνα Σεπτέμβριος και Οκτώβριος 1967.
8. Για τη ζωή και το έργο του εθναποστόλου και ιερομάρτυρα ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ αναφέρουμε την επιστημονική μελέτη του Φάνη Μιχαλόπουλου: **Κοσμάς ο Αιτωλός**, Αθήνα 1940.
9. Π.Κ. Βλάχου: **Ο Όσιος Ευγένιος ο Αιτωλός**, Αθήνα 1983 και Κλεομένη Σ. Κουτσούκη: **Ευρυτανικές προσεγγίσεις**, Αθήνα 1990, σ. 58 - 64.
10. Δ. Λουκόπουλου: **Στ' Άγραφα ένα ταξίδι**, Αθήνα (χωρίς χρονολογία έκδοσης) σ. 62 κ. εξ.
11. Το περιεχόμενο του πληρεξουσίου αυτού γράμματος ακολουθεί μετά το τέλος των σημειώσεών μας.
12. Για την Αποκλείστρα της Καστανιάς βλ. Κ.Σ. Κώνστα: **Αιτωλοακαρνανική και Ευρυτανική Εγκυκλοπαίδεια**, τόμος 2ος, σελ. 459α - 463α.
13. Τα έργα αυτά εντάσσονται στο πρόγραμμα του «οραματιστή μιας αναβαθμισμένης Ευρυτανίας» Π.Κ. Μπακογιάννη, του αδικοχαμένου φίλου μας που - όντας βουλευτής Ευρυτανίας - δολοφονήθηκε άνανδρα στην Αθήνα στις 16 Σεπτεμβρίου 1989. Βλ. Κλεομένη Σ. Κουτσούκη: **ένθ. ανωτ. σ. 150 - 152 και Παύλος Μπακογιάννης ο ιδεολόγος αγωνιστής** Αθήνα 1993 (έκδοση της Εταιρείας Ευρυτάνων Επιστημόνων με αριθ. 4)
14. Πριν από λίγες ημέρες (17.1.1995) ο φίλος και συντοπίτης αρχιτέκτονας Γεώργιος Γεννίτσαρης με πληροφόρησε - σε τηλεφωνική μας επικοινωνία - ότι ολοκλήρωσε την αρχιτεκτονική μελέτη για λογαριασμό του Υπουργείου Πολιτισμού, προκειμένου από το επόμενο καλοκαίρι (1995) να αρχίσουν οι αναστηλωτικές εργασίες στο κτίριο που στέγασε τη Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων, όταν αυτή λειτούργησε στο μοναστήρι του Προυσού 1820 - 1825.